

Biržų pilis praeityje, dabartyje ir vizijose

Gintaras BUTKEVIČIUS

Biržų krašto muziejus „Sėla“ – vienas lankomiausių Biržų krašto objektų. Gausų lankytojų skaičių lemia įdomiai parengtos muziejaus ekspozicijos, patrauklios edukacinės programos vaikams bei suaugusiesiems ir, be jokios abejonės, tai, kad muziejus įsikūręs Biržų pilies, priklausiusios kunigaikščiams Radviloms, rūmuose, viename įdomiausių ir turtingiausių istoriją menančių kultūros paveldo objektų Šiaurės Lietuvoje. Buvusi viena galingiausių ir reikšmingiausių XVI–XVII a. bastioninių tvirtovių, Radvilų pilis XVIII a. pradžioje paversta griuvėsiais, beveik tris šimtmečius grimzdo užmarštin, kol XX a. pabaigoje iš griuvėsių buvo pakelti pilies rūmai. Tačiau rūmai – tai tik didžiulio ir buvusio labai reikšmingo objekto – Biržų bastioninės tvirtovės komplekso – dalis. Viena gražiausių ne tik muziejinių, bet ir daugumos biržiečių regimų vizijų – atstatytas visas Radvilų tvirtovės kompleksas.

**BIRŽŲ PILIS – ŠIAURĖS LIETUVOS KULTŪRINIO
GYVENIMO IR TURIZMO TRAUKOS CENTRAS**

1589 m. pastatyta Biržų pilis (bastioninė tvirtovė) XVI–XVII a. buvo vienas svarbiausių LDK gynybos punktų kovose su Rusija ir Švedija. 1625–1627 m. ji buvo sugriauta ir galutinai vėl atstatyta tik 1682 m. Po švedų antpuolio 1704 m. susprogdinta pilis prarado savo strateginę reikšmę ir nebeatsigavo. Vis labiau yrantys rūmų griuvėsiai išstovėjo iki XX a. vidurio.

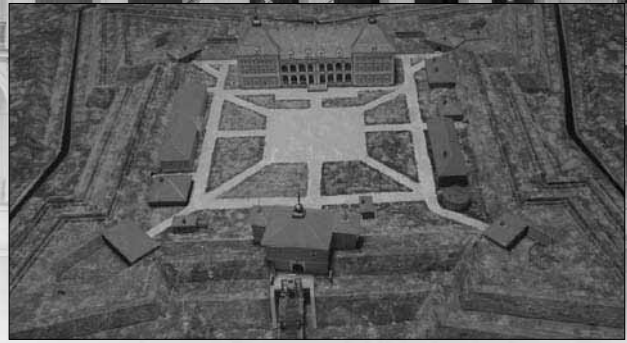
1953–1961 m. pagal architekto S. Ramunio projektą (papildytą architektų A. Umbraso ir A. Urbšto) vyko griuvėsių konservavimo darbai. Jų metu sustiprintos sienos, išmūrytos palangės, iš dalies atstatyti langų apvadai, karnizai. Ant mūro viršaus uždėti stiegių stogeliai, karūnėlės, palangės uždengtos skarda. Neilgai trukus paaiškėjo, kad visa tai mūro irimo nesustabdė. Nuspręsta, jog vienintelis efektyvus būdas išsaugoti rūmų liekanas – visą pastatą apdengti stogu, o tai padaryti galima tik atstačius visus rūmus. 1960–1964 m. atlikti išsamesni pilies tyrimai ir sukaupotos žinios reikalingos rūmams atstatyti. 1969–1970 m. pagal inžinieriaus N. Kitkausko parengtą projektą atstatytas 42,5 m ilgio medinis pilies tiltas. Tačiau jis neturėjo viršutinės dalies ir keltuvų (tiltas perstatytas 2001 m. pagal E. Purlio projektą). 1978 m., įkūrus Biržų restauravimo dirbtuves, pagal architekto E. Purlio projektą pradėti rūmų atstatymo darbai, kurie baigti 1988 m. (tačiau jau 2003 m. teko pakeisti rūmų stogą).

► Biržų pilis – viena iš nedaugelio tokio tipo pilių išlikusių Šiaurės Rytų Europoje. Šiandien Biržų pilies rūmai – pagrindinis kultūrinio gyvenimo ir turizmo traukos centras ne tik Biržuose, bet ir Lietuvos Šiaurės Rytų regione. Didžiąją rūmų dalį užima Biržų krašto muziejus „Sėla“ (jis yra nuosavybės teise Biržų rajono savivaldybės tarybai priklausančių pilies rūmų valdytojas), mažesnę – Biržų rajono savivaldybės viešoji biblioteka. Vienoje iš salių vyksta Savivaldybės tarybos posėdžiai, kamerinės muzikos koncertai bei kiti kultūros renginiai. 25 muziejaus ekspozicinėse salėse pristatoma unikali Biržų krašto kultūros ir istorijos medžiaga. 2006 m. buvo įgyvendintas muziejaus projektas: pirmą kartą Lietuvoje atstatyta rūmų interjero puošmena – XVII a. pabaigos koklinė krosnis.

► 1997 m. spalio 24 d. Biržų pilies kompleksas įrašytas į LR kultūros ministerijos Kultūros vertybių apsaugos departamento paskelbtą nekilnojamojų kultūros vertybių registrą (Statinių kompleksų sąrašą). Minėtame sąrašė pažymėta komplekso kultūrinė vertė: istorinė, techninė, architektūrinė, kraštovaizdinė. 1999 m. Biržų pilies kompleksas paskelbtas kultūros paminklu, o 2005 m. pripažintas saugoma nekilnojamoji kultūros vertybe viešajam pažinimui ir naudojimui. Biržų pilies kompleksas tokiu būdu ne tik pripažintas saugotina kultūros vertybe, bet kartu tarsi nubrėžtos gairės ateičiai: matyti ne tik atstatytus pilies rūmus, bet visą kompleksą, pritaikytą įvairioms visuomenės reikmėms.

GRĖSMĖ ATSTATYTIEMS BIRŽŲ PILIES RŪMAMS

Tvirtovės rūmai buvo atstatyti ant XVII a. buvusių rūmų pamatų, juos restauravus ir iš dalies sutvirtinus monolitiniu betonu. Bet po rūmų atstatymo praėjus 15 m. pastebėta, kad pamatai, dalis restauruotų sienų ir skliautinių perdenginių pleišėja. 2004 m. Biržų pilies rūmų techninę būklę įvertinę eksper-

Biržų pilies komplekso maketas. Autorius dr. V.Rakutis, 1999 m., R.Kudelkienės nuotr.

Biržai Castle in the Past, Nowadays and in Visions Gintaras BUTKEVIČIUS

Biržai Land Museum “Sėla” – is among the most often visited objects of the Biržai Land. The great number of visitors is due to the interesting museum exposition, attractive educational programmes for children and adults and the fact that the museum is located in Biržai Castle, owned by family of high nobility counts Radvilos, the palace, one of the most interesting and reminding an affluent history objects of cultural heritage in Northern Lithuania. Once among the most powerful and significant bastion fortresses of the 16th-17th century, in the beginning of 18th the Radvilos Castle was turned into ruins, nearly for three hundred years sank into oblivion, until the end of the 20th century the Castle Palace was revived from the ruins. Although the palace is a part of an immense and once a very significant object, the Biržai Bastion Fortress complex. One of the most admirable visions is - not only in the eyes of museum staff, but of the majority of the Biržai residents’ – the totally rebuilt Radvilos Fortress complex. The publication presents the Project of Biržai Region Municipal Administration, the one which received partial financing in August this year which was allocated by the European Economic Area (EEA) and Norwegian Financial Mechanisms Fund. The overall value of the Project is LTL 2 mln. Project aim is to preserve an important Lithuanian historical and cultural heritage object – Biržai Castle complex and adapt it to serve the culture, tourism as well as other needs of the society. The results targeted: the drafted technical documentation; the Palace of Biržai Castle put to order; to rebuild the Arsenal and Barracks’ constructions. While implementing the project the Palace of Biržai Castle would be finalised. The Project has to be implemented during 2009 – 2011.

tai nustatė, kad dalis pagrindinių laikančių rūmų konstrukcijų supleišėjusios dėl statinio pamatų deformacijų. Kad būtų užtikrinta saugi statinio eksploatacija ir išvengta avarinės būklės atsiradimo, ekspertai siūlė imtis neatidėliotinių veiksmų: parengus techninę dokumentaciją sutvirtinti pamatus, atnaujinti jų hidroizoliaciją ir nuogrindas, įrengti patikimesnę lietaus vandens surinkimo sistemą, suveržti sienas, pertinkuoti drėgmės pažeistus fasadus.

► Savivaldybė buvo nepajėgi viena skirti visų reikalingų lėšų šiam svarbiam paveldo objektui tvarkyti, todėl teko ieškoti kitų finansavimo šaltinių: valstybės, Europos struktūrinių fondų, kitos tarptautinės paramos lėšų. Vienas iš finansavimo šaltinių, remiančių kultūros paveldo išsaugojimą, ypač išskiriant dvarus ir pilis, yra Europos ekonominės erdvės (toliau EEE) ir Norvegijos finansinių mechanizmų parama.

EUROPOS LĖŠOS – GALIMYBĖ IŠSAUGOTI BIRŽŲ PILĮ

Šių metų rugpjūčio mėnesį Biržų rajono savivaldybės administracija pasirašė paramos sutartį ir pradėjo įgyvendinti Biržų pilies rūmų sienų ir pamatų sutvirtinimo bei pritaikymo kultūros ir kitoms viešoms reikmėms projektą, iš dalies finansuojamą minėtos EEE finansinių mechanizmų paramos. Bendra projekto vertė – 2 mln. litų. EEE finansinė parama sudaro 85 proc. visos projekto vertės arba 1,7 mln. litų. 300 tūkst. litų (15 proc.) šiam projektui įgyvendinti turės skirti Savivaldybė.

► Projekto paraiška paramai gauti buvo pateikta dar 2006 m. lapkričio pradžioje, tačiau jos vertinimas užtruko net pusantrų metų. Nuo paraiškos ruošimo iki šių dienų statybos darbai pabrango apie 25 proc. Taigi lėšų visiems planuotiems darbams gali ir pritrūkti.

► Įgyvendinant projektą numatyta atlikti būtiniausias pilies rūmų renovacijos darbus: baigti tvirtinti pamatus (didžioji dalis pamatų jau buvo sutvirtinta 2007 m. valstybės ir savivaldybės lėšomis), atnaujinti pamatų hidroizoliaciją ir nuogrindą, sutvarkyti lietvamzdžius, atnaujinti pilies fasadus (sutvarkyti sienų ir skliautų įtrūkius, atstatyti fasado tinką, apie 3500 kv. m). Taip pat numatoma pakeisti dalį blogiausios būklės rūmų langų (rūsyje, III aukšte ir mansardoje, apie 100 kv. m) ir lauko duris, du langus numatyta papuošti dekoratyviniais vitražais. Durys ir langai bus keičiami kokybiškesniais, artimesniais to meto autentiškiems pavyzdžiams gaminiams.

Ruošiamasi vieno didžiausių tvirtovės komplekso pastatų – arsenalo – atstatymo darbams: atliekami archeologiniai tyrimai

► Siekiant užtikrinti Biržų pilies rūmų efektyvų ir tinkamą panaudojimą bei vykdomo projekto tęstinumą, numatoma parengti Biržų pilies rūmų ir kitų komplekso pastatų panaudojimo kultūros ir kitoms reikmėms galimybių analizę ir veiksmų planą. Galimybių studijoje bus nagrinėjamas Biržų pilies komplekso vartų, arsenalo ir kt. pastatų atstatymo tikslingumas, pylimų, fosų, bastionuose esančių parakinių restauravimas, pilies rūmų ir minėtų planuojamų atstatyti pastatų pritaikymas turizmo ir kitiems viešiesiems poreikiams. Šiuo metu rengiami dokumentai, reikalingi renovacijos darbų, galimybių studijos viešiesiems pirkimams atlikti. Projektą planuojama įgyvendinti iki 2010 m. gegužės.

DABARTIS IR VIZIJOS...

Biržų rajono savivaldybės administracijos iniciatyva, LR Ūkio ministro 2008 m. spalio 27 d. įsakymu „Dėl valstybės planuojamų turizmo projektų sąrašo patvirtinimo“ Biržų pilies komplekso rūmų sutvarkymo, arsenalo ir kitų pastatų atstatymo ir pritaikymo turizmo bei kitoms viešoms reikmėms projektas įrašytas į Viešosios kultūrinio turizmo infrastruktūros plėtros valstybės planuojamų projektų sąrašą (šie projektai iš dalies bus finansuojami ES struktūrinių fondų lėšomis).

► Projekto tikslas – išsaugoti svarbų Lietuvos istorinio ir kultūros paveldo objektą – Biržų pilies kompleksą ir pritaikyti jį kultūros, turizmo ir kitoms visuomenės reikmėms. Siektini rezultatai: parengta techninė dokumentacija; sutvarkyti Biržų pilies rūmai; atstatyti arsenalo ir kareivinių pastatai. Įgyvendinant šį projektą būtų užbaigti tvarkyti pilies rūmai: pakeisti likę langai, vidaus durys, apšiltintos visų palangių nišos, sustiprintos perdangos, pakeista grindų danga, atlikti kiti vidaus patalpų remonto darbai. Taip pat numatyta atstatyti arsenalo, kareivinių pastatus, nutiesti reikalingus inžinerinius tinklus, parengti techninius dokumentus šiems darbams atlikti. Būtina padaryti pastatą prieinamą neįgaliesiems, galvojama apie reikalingus išorinius techninius įrenginius bei liftą rūmų viduje. Projektas turėtų būti įgyvendintas 2009–2011 m.

► Vieno didžiausių tvirtovės komplekso pastatų – arsenalo – atstatymo darbams taip pat ruošiamasi: šią vasarą atlikta dalis archeologinių, vykdomi istoriniai tyrimai. Pilies arsenalo pastato techninį projektą numatoma parengti 2009–2010 m., kartu su kitais Lietuvos ir Latvijos partneriais įgyvendinant vieną iš Latvijos ir Lietuvos bendradarbiavimo per sieną programos projektų „Tradicinių amatų tinklas kaip priemonė gerinti Latvijos ir Lietuvos pasienio patrauklumą“, finansuojamą Europos regioninės plėtros fondo lėšomis. Arsenalo pastato atstatymo techniniam projektui parengti skirta 425 tūkst. litų.

► Ateityje bus ieškoma galimybių atstatyti pilies vartų pastatą, praturtinti pilies rūmų pastato interjerą autentiškais ar pagal analogus surinktomis detalėmis (langų vitražais, krosnimis, lubų lipdyba, skulptūromis ir kt.).

► Įvykdžius visus planuojamus darbus, restauruotam pilies rūmų pastatui būtų sugrąžintas praėjusio Renesanso–Baroko epochų sandūros kunigaikščių rūmų įvaizdis bei prarastosios fizinės savybės. Sutvarkius esamą Biržų pilies infrastruktūrą, atstačius kitus pilies komplekso pastatus ir statinius, Biržų rajonas taptų dar įdomesnis, jaukesnis ir svetingesnis Šiaurės Lietuvos kraštas. ■